

Katerina

Aharon Appelfeld

Iš hebrajų kalbos vertė
Kristina Gudelytė-Lasman

Sofoklis

VILNIUS, 2022

I

MANO VARDAS KATERINA, netrukus man aštuoniasdešimt. Iškart po Velykų sugrižau į savo gimtąjį kaimą ir tėvų viensėdį, nedidelį ir apleistą. Ten nieko nebelikę, tik trobesys, jame ir apsistoju. Čia vos vienas vienintelis langas, plačiai atlapotas, o pro jį man veriasi ištisas pasaulis su visa savo didybe. Nors mano akys ir labai nusilpusios, vis dar pulsuoja troškimu regėti. Vidudienį, kai šviesa ryškiausia, priešais nusidriekia neap-
rėpiamos platybės iki pat Pruto krantų, kurio vandenys šįmet kaip niekados melsvi ir akinamai spindi.

Palikau šią sodybą daugiau nei prieš šešiasdešimt metų, o jei tiksliau, prieš šešiasdešimt trejus, bet čia niekas pernelyg nepasikeitę. Kalvas supanti augalija, toji amžina žaluma, iki šiol nepaliauja žaliuoti. Jei akys manęs neapgauna, dabar tas žalumas dargi sodresnis. Keli medžiai iš tolimos vaikystės tebestūkso tiesūs ir pasidabinę lapais, kvapą gniaužia kerinčiai banguojantys kalvų judesiai. Viskas čia kaip buvę, išskyrus žmones – visi jie išvyko ir pranyko, tarsi niekada nė nebūtų buvę.

Ankstyvą rytmetį atitraukiu sunkias užuolaidas, anapus kurių pasislėpusi visa virtinė metų, ir stovėdama veidas į veidą¹, kaip pasakyta Šventajame Rašte, tylomis į juos žiūriu.

¹ Biblijoje Dievas daugiausia su Moze kalbasi veidas į veidą. (Iš 33, 11). (Čia ir toliau – *vert. past.*)

Šiuo laikotarpiu vasaros naktys ypač ilgos ir šviesios, vandenyje savo atspindį įrėžę ne tik ažuolai, ir menkutės nendrės švelniai virpčioja skaidriame jo paviršiuje. Visada mėgau šį kuklų ežerėlį, bet ypač šviesiomis vasaros naktimis, kai riba tarp dangaus ir žemės tarsi išsitrynusi, o visas pasaulis prisunkęs dangiškos šviesos. Metai, praleisti svetimame krašte, atitolino mane nuo visų šių stebuklų, ištrynė juos iš atminties, bet, kaip paaiškėjo, ne iš širdies. Tik dabar suprantu, kad kaip tik ši šviesa ir suviliojo sugrįžti, Viešpatie, koks jos skaidrumas! Kartais maga ištiesti ranką ir paglostyti kelyje sutiktą vėją, šiomet jis švelnus it šilkas.

Tokiomis šviesiomis vasaros naktimis sunku sudėti bluos-tą. Kartais net ima dingotis, kad tikra nuodėmė miegoti, kai aplink šitoks šviesumas. Pagaliau paaiškėjo, ką reiškia Švent-raščio žodžiai: „Jis dengia žemę dangumi tarsi užuolaida.“¹ Žodis „uzuolaida“ mano ausiai visada skambėjo keistai ir atrodė svetimas. Ir štai mintyse jau regiu plonytį uždangalą.

Vaikščioti man jau labai sunku. Be šio didelio plačiai atlapoto lango, pro kurį galiu kada panorėjusi išeiti ir sugrįžti, jausčiausi čia įstrigusi nelyg kalėjime, bet per šią atvertį, per jos malonę galiu nesunkiai ištrūkti ir visai kaip kadaise į valias braidžioti vaikystės pievomis. Vėlyvą naktį, kai horizonte stoja tirštos sutemos, sugrįžtu į savo narvą ir numalšinusi alkį ir troškulį užmerkiu akis. Tada iškyla kiti, anksčiau niekada nematyti veidai.

Sekmadeniais sukaupusi visas jėgas leidžiuosi iki koplytėlės. Atstumas nuo trobos iki ten nėra didelis, apie penkiolika minučių kelio. Vaikystėje, regis, vienu šuoliu jį įveikdavau. Anuomet visas gyvenimas atrodė it švelnus vėjo gūsis, o dabar kiekvienas žingsnis darosi skausmingas, bet ši kelionė man be

¹ Iz 40, 22.

galo svarbi. Pakelės akmenys išbudina atmintį, ypač atmintį iki atminties, ir prieš akis iškyla ne tik mano velionė motina, bet ir visi kiti, kadaise vaikščioję šiais takeliais, šičia klūpoję, verkę ir meldęsi. Nežinia kodėl ima atrodyti, kad visi jie įsi-supę į skrandas. Gal dėl to bevardžio valstiečio, kuris slapčia čia atslūkino, pasimeldė, o tada pakėlė prieš save ranką. Jo riksmas kiaurai pervėrė man smilkinius.

Koplytėlės statinys senas ir trapus, bet pavergia paprastumu. Medinės sijos, kurias pastatė mano tėvas, iki šiol jį ramsto. Tėvas nebuvo iki skrupulų pamaldus, bet savo pareiga laikė neapleisti šios mažytės šventovės. Tarsi pro miglą pamenu, kaip užsimetęs ant pečių tempia storus pastolius, tvirtus pasparus ir didžiuliu mediniu kūju sukala juos į žemę. Anuomet tėvas man atrodė nelyg milžinas, o jo triūsas prilygo galiūnų žygdarbiams. Šie pastoliai, nors ir sutrūniję, vis dar stūkso ten, kur stūksoję. Negyvi daiktai tveria ilgai, tik iš žmogaus greitai nė pėdsako nelieka.

Ir kas galėjo pagalvoti, kad kada nors dar čia sugrįšiu? It gyvulys iš atminties buvau ištrynusi šį pirmą savo prieglobstį. Tiesa, žmogaus atmintis už jį galingesnė. Kas nevyksta laisva valia, randasi iš būtinybės, kol ilgainiui būtinybė ir virsta laisva valia. Tikrai nesigailiu šičia sugrįžusi, matyt, šitaip ir buvo nulemta.

Valandą, gal dvi rymau koplytėlėje prisėdusi ant žemo suoliuko. Tyla čia ypač sodri, gal todėl, kad koplytėlė supa slėnis. Vaikystėje lakiodavau šiais takeliais ganydama karves ir ožkas. Koks aklas ir nuostabus anuomet buvo mano gyvenimas, buvau it viena iš mano gainiojamų galvijų – tokia pat kaip jie stipri ir tokia pat bežadė. Iš anų dienų mano išorėje nė pėdsako nelikę, tik aš pati, manyje įstrigę metai ir senatvė. Senatvė be didelių pastangų priartina žmogų prie jo paties ir išėjusiųjų anapilin. Mūsų mylimi mirusieji priartina mus prie Dievo.

Tame slėnyje pirmą kartą išgirdau balsą iš aukštybių, tiesą sakant, pačioje jo papėdėje, kur klonis atsiveria ir susilieja su akimis neapmatoma lyguma. Labai aiškiai prisimenu tą balsą; buvau septynerių, kai netikėtai jį išgirdau, tai buvo ne motinos ir ne tėvo balsas, ir jis man kalbėjo:

– Nebijok, mano vaike. Atsiras pradingusi karvė.

Balsas buvo toks įtikinamas ir ramus, kad akimirksniu iš širdies išgaravo baimė. Sėdėjau it sustingusi ir laukiau. Tirštėjo sutemos. Aplink nė garselio nebuvo girdėti, ir staiga iš tamsos išniro prapuolusi karvė ir patraukė tiesiai prie manęs. Nuo tada kaskart girdėdama žodį „išganymas“ mintyse regiu žalą karvę, anuomet praganytą, bet pas mane sugrįžusią. Tas balsas į mane kreipėsi tik tą vieną vienintelį kartą, niekada daugiau. Niekam apie tai neprasitariau. Saugojau šią paslaptį širdyje, ir tai man teikė džiaugsmo. Anuomet krūpčiojau nuo menkiausio šešėlio. Tiesą sakant, daugybę metų mane persekiojo baimė, ir tik brandžiame amžiuje pagaliau pavyko iš jos išsilaisvinti. Jei būčiau meldusis, malda būtų išmokiusi nebijoti. Tiesa, likimas lėmė kitaip, jei galima taip pasakyti. Pamoką išmokau daugybę metų per vėlai – ji buvo atmiešta karčia patirtimi.

Jaunystėje nebuvo poreikio nei melstis, nei skaityti Šventąjį Raštą. Maldos žodžiai, kuriuos po nosimi niurnėdavau, iš tikrųjų nebuvo mano. Į bažnyčią eidavau tik motinos verčiama. Dvylikos melddamasi pradėjau regėti nešvankybes, temdančias mano sielą. Kiekvieną sekmadienį jausdavausi pasiligojusi, bet kad ir kiek motina mane talžė, niekas nepadėjo. Bažnyčios bijojau ne mažiau nei kaimo gydytojo.

Šiaip ar taip, dėkui Dievuliui, visiškai neatplėšiau savęs nuo tikėjimo ištakų. Mano gyvenime būta akimirkų, kai pamiršusi save grimzdau į purvą, kai buvau praradusi bet kokį panašumą su Dievu, bet net ir tuomet puldavau ant kelių ir

melsdavausi. Atmink, Viešpatie, šias akimirkas, nes nuodėmių būta išties daug, bet tik Tu vienas, didžiai gailestingas, žinai, kas dėjosi tavo tarnaitės sieloje.

Galop, kaip byloja senolių išmintis, visi upeliai suteka į upę, ratas užsiveria, ir aš sugrižau. Dienos prasmingos ir šviesios, vertinu tai, kad jas leidžiu čia. Kol langas pravertas ir mano akys dar mato, vienatvė neslegia sielos. Gaila, kad mirusiesiems užginta kalbėti. Jie tikrai turėtų ką pasakyti, tuo nėmaž neabejoju.

Kartą per savaitę neregys Chamilio iš kaimo man atveža įvairiausių gėrybių. Pradėjau tenkintis mažu – per dieną pakanka trijų keturių puodelių arbatos, duonos ir kaimiško sūrio. Be to, čia tokia gausybė vaisių. Jau teko ir vyšnių paskanauti, to tyriausio vyno.

Chamilio nebejaunas žmogus, bet jo akla eisena atrodo tvirta. Jis grabaliojasi priekyje mosuodamas stora lazda, kuri niekada jo neišduoda. Kai pasilenkia, ant nugaros išryškėja įspūdingas linkis. Esu girdėjusi, kad jaunystėje moterys prie jo lipė lipė. Nėra ko stebėtis, regis, jo būta išties dailaus vaikino. Bet štai ką metai iš žmogaus padaro. Pirma jis apkurto, o galiausiai dar ir regėjimo neteko – iš buvusio Chamilio tik menkučiai pėdsakai belikę. Kai per petį persimetęs nešulį jis artėja prie mano trobos, sudaro nepaslankaus ir nuolankaus žmogaus įspūdį, bet tai apgaulinga.

Kai išvykau iš kaimo, Chamilio buvo ką tik gimęs, bet teko į valias prisiklausyti apie jį visokiausio plauko kalbų, beje, ne visada pačių palankiausių. Po audringų viengungystės metų jis galiausiai vedė. Nuotaka pasitaikė graži ir turtinga, tekėdama atsinešė nemenką kraitį, bet nebuvo jam ištikima. Žmonės kalbėjo, kad lazda atsisuko kitu galu, nes kadaise jis ir pats šitiek moterų apvylė, tiesa, už neištikimybę ir jai teko skaudžiai sumokėti: moterį pražudė vidury lauko užpuolęs

širšių spiečius. Kartais man atrodo, kad atpildas ir bausmė šiame pasaulyje jau seniai įvykę, bet kas aš tokia, kad turėčiau teisę manyti įminusi šitokią slėpinį?

Ketvirtadieniais Chamilio man pristato maisto atsargų. Vienas Dievas težino, kaip jis atranda kelią iki čia. Atrodo, lyg būtų ne šio pasaulio būtybė. Be jo jau seniai būčiau virtusi dulke.

– Kaip laikaisi? – pasiteirauju ir akimirksniu sumoju, koks neapsakomai kvailas mano klausimas. Chamilio tyliai ir nuosekliai dirba savo darbus. Iš pradžių išdėlioja produktus spintelėje, tada prineša malkų ir tvarkingai sukrauna prie krosnies – visa daro neprarasdamas uolumo ir paskendęs tyloje. Pas mane jis užtrunka mažne valandą. Per tą laiką trobesys prisipildo lauko kvapų, kurie neišsivadėja ištisą savaitę.

Man patinka sėdėti ir žiūrėti, kaip Chamilio tolsta: iš lėto, kartais tai užtrunka ištisą valandą. Iš pradžių jis nusileidžia iki kopytėlės, kniūbsčias parpuola ant jos slenksčio ir įninka melstis. Kartais net dingojasi, kad girdžiu jo tylą. Galiausiai netikėtai nusipurto, be menkiausių trukdžių, tarsi gręždamasis pakyla ir patraukia prie ežero. Prie pat vandens žingsniai ima lėtėti, kol jis visai sustoja. Kartais man atrodo, kad Chamilio delsia savin traukdamas vandens kvapą. Tokių metų laiką ežeras ištis maloniai kvepia. Jis iš tikrųjų priartėja prie pat vandens, pasilenkia, bet pernelyg ten negaišuodamas patraukia takeliu tolyn, kol galiausiai pradingsta proskynoje.

Prarytas medžių, išnyra jau kitoje šviesoje, augalotas ir gražus, ir aš jau imu jo ilgėtis. Nusileidusi tamsa akimirksniu jį ištrina man iš širdies, ir tik ketvirtadienio ryte, kai šnerves pasiekia vandens kvapas, aš ir vėl jį prisimenu, ir nugara nuvilnija laukimo virpesys.

Kone visos mano dienos bėga mediniame krėsle, išmuštame pūstomis pagalvėlėmis. Regis, metai jo nėmaž nepalietė,

jis vis dar geba atjausti pailsusius žmogaus kaulus. Šiame krėsle sekmadieniais buvo pratusi sėdėti ir mano motina, užmerkтомis akimis, veide įsirėžęs per savaitę susikaupęs nuovargis, pilkšvais plonyčiais plaukų stagarėliais. Dabar esu už ją keturiasdešimčia metų vyresnė. Viskas apsivertė aukštyn kojom: motina dar jauna, o duktė jau visai senutė, ir, regis, šitaip liks per amžius. Prisikėlusį iš mirusiųjų neabejotinai nustebs: ne-jau čia mano duktė Katerina? Šiaip ar taip, kai meldžiuosi už savo gyvenimą, pasimeldžiu ir už ją. Esu tikra, kad motinos mus globoja, jei ne jų dorybės, piktavaliai jau seniai būtų mus sunaikinę.

Kone kiaurą dieną sėdžiu ir stebeiliju į tolį. Prieš akis žėruojančiais atspalviais švyti ežeras. Šiuo metų laiku jame gausu šviesos. Kadaisė čia virte virė gyvenimas, o dabar viešpatauja kurtinanti tylą. Kol jos klausausi, iš pievų kylantys tolimi vaizdai pripildo mano akis. Vakar regėjau itin ryškų vaizdą. Aš vos trejų sėdžiu ganykloje, o mūsų aviganis Zimbis laižo man pirštus; tėvas susmukęs po medžių užsivertęs butelį maukia degtinę, atrodo linksmas ir patenkintas. Tėve, kažki kodėl jį pašaukiu. Jis visas paniręs į gėrimą, todėl nieko neatsako. Puolu į ašaras, bet net ir mano verksmas jo neišbudina. Iš trobos it vėjas išpuola motina, ir aš akimirksniu nuščiūvu.

Motina, amžiną jai atilsį, sunkaus būdo moteris, mus visus ne juokais gąsdino, net ir mano augalotą tėvą. Net karvės nediršdavo jai nepaklusti. Pamenu, kaip plikomis rankomis jai pavyko pažaboti įsisiautėjusį gyvulį. Jos rankas, Dieve padėk, iki šiol jaučiu ant kūno. Ji dažnai puldavo manęs talžyti: ir dėl visiškų niekų, ir dėl rimtesnių nusižengimų, visada su įniršiu ir be jokio gailėsčio. Tik per Velykas niekada nekeldavo rankos. Tada jos veidas, sakytum, persimainydavo, akyse atsirasdavo kažki kokia ramybės kupina pagarba, tarsi sraunios upės staiga atslūgę vandenys. Per Velykas šviesa spinduliuojantis motinos

veidas skleidė ją ir namuose. Pamaldumas, regis, buvo ne iš šio pasaulio.

Velykas leisdavau ant maisto produktų lentynos, šalia Zimbio. Kai jį prisimenu, užlieja maloni šiluma: tai buvo tvirto sudėjimo geraširdis šuo, mylintis žmones, o ypač vaikus. Jei mano kūne esama šilumos, būsiu sugėrusi ją iš to šuns. Iki šiol uodžiu jo kvapą. Kai palikau namus, Zimbis gailiai inkštė tarsi nujausdamas, kad daugiau mudu nepasimatysim. Man jis iki šiol gyvas, ypač jo lojimas, prislopintas amsėjimas, kuris mano ausyse skambėdavo nelyg draugiškas pasveikinimas. Mano sie-la prilipo prie jo sielos, jeigu galima taip pasakyti. Iki šiol kartkarčiais girdžiu tą jo amsėjimą, pasiilgstu apvalaino minkštutėlio kūno, šilkinio kailio ir upės kvapo, įsigėrusio į letenėles.

Ir motina mylėjo Zimbį, nors toji meilė ir buvo kitokia, nuolat slopinama ir be glostymų, bet nebylus padaras, regis, jautė, kad toji grėsminga moteris nėra jam abejinga, todėl vos ją išvydęs puldavo artyn meilikaujamai straksėdamas. Tėvo Zimbis mirtinai bijojo. Kartais man atrodo, kad per šį šunį esu susieta su savo velione motina. Meilė Zimbiui surišo mudviejų sielas slapta galia. Tik Viešpats pažįsta širdies paslaptis, tik Jis vienas žino, kas mus sieja šiame gyvenime ir po mirties.

Tuojau po Velykų motinos veido šviesa užgesdavo, sugrįžęs nirtulys jį vėl visą permainydavo. Vaikystėje girdėjau šitaip kalbant: ji be galo nelaiminga, ją reikia užjausti, jos atžalos mirė dar kūdikystėje. Buvau tikra, kad ir manęs neaplenks Mirties angelas, kas naktį meldžiausi dėl savo gyvybės, ir štai įvyko stebuklas: mano maldos buvo išklausytos, ir mano die-nos pranoko įprastinius žmogaus gyvenimo metus.

Motina mirė dar labai jauna. Prieš akis iki šiol stovi jos veidas toks, koks buvo tą dieną, kai mus paliko. Ypač ryškiai atmintin įstrigo tūžmasties kupinas jos ilgų rankų judesys. Dar ir šiandien, po šitiek metų, prisimenu motiną su baime ir

drebėjimu, kaip parašyta Šventajame Rašte. Kaskart, kai apie ją galvoju, ji iškyla man prieš akis atliekanti tą patį nirtulingą judesį. Kodėl, mama, klausiu jos, tu ant manęs šitaip niršti? Savo nuodėmes jau išpirkau, o už visus nusižengimus būsiu išplakta kitame – tiesos – pasaulyje. Bet motina neatlyžta, ji labai jauna ir tokia liks amžiams. Jei būtų gyvenusi taip ilgai kaip aš, jos kraujas būtų nurimęs. Mano metų sulaukęs žmogus paprastai nebepyksta.

Kartais man atrodo, kad ji ant visų griežia dantį, kam užkasėm ją lede. Baltose kapinaitėse tąsyk viešpatavo mirtina tyla, kol du duobkasiai kirviais iškapojo jai kapo duobę. Žmonės stovėjo atokiau nuo duobės ir tirtėjo iš šalčio. Kunigas pyko ant duobkasių, kad šie tinginiavo ir laiku neparuošė kapo. Kunigo veidas buvo aptemęs, jis ragino duobkasius niurnėdamas, o tas niurnėjimas anuomet mano ausyse skambėjo it prakeiksmas.

Vėliau, jau sutemus, lyg kruša pasipylė gausios maldos. Galvą apsisiaučiau skarele, kad nematyčiau, kaip virvėmis į duobę nuleidžiamas karstas, bet šaltis vis tiek persismelkė iki kaulų, regis, iki šiol jį jaučiu.

Tuojau po motinos mirties tėvas stipriai įklimpo į svaigalus, visiškai apleido ūkį, išpardavė siuvinėtas staltieses, net ir motinos kraičio skrynią. Lyg svetimas jis man kėlė baimę. Namo parsirasdavo tik vėlai naktį ir akimoku lyg negyvėlis griūdavo į savo guolį. Kone kiaurą dieną išmiegodavo, o pavakarę vos pakirdęs ilgai negaišuodamas traukdavo atgal į smuklę.

Atėjus pavasariui, tėvas taip ir neišėjo į laukus. Į mane nekreipė jokio dėmesio, sakytum, manęs nė nebūtų buvę. Kartkartėmis tik sugniauždavo kumštį ir tarsi išsiblaškęs trenkdavo man per veidą, panašiai kaip vožiama po ranka pasipainiojusiai musei. Motinos išėjimas atlaisvino visas vadžias. Kartais į namus parsirasdavo gerai nusiteikęs, lyg nerūpestingas jaunuolis.

Vieną naktį atėjo pas mane, sergėk Viešpatie, ir prabilo ne savo balsu:

– Kodėl tau neatsigulus šalia tėvo? Namuose šalta.

Jo akys atrodė drumzlinos, jose žybčiojo kažki koks raudonis. Niekada anksčiau su manimi nebuvo šnekėjęs tokiu balsu.

– Labai gera miegoti su tėveliu. – Ir vėl tas pats svetimas balsas.

Širdyje jaučiau, kad už kampo tyko nuodėmė, nors ir neišmaniau, kas tai yra. It šunytis nušliaužiau po stalu ir tupėjau ten neišleisdama nė garselio. Tėvas suklupo ant kelių ir tarė:

– Kodėl nuo manęs sprunki? Juk aš tavo tėvas, ne svetimas.

Jis uždėjo man ant pečių savo dideles rankas, prisitraukė mane prie savęs ir pabučiavo. Tada atsistojo, numojo ranka, griuvo į guolį ir užmigo. Nuo to laiko nė sykio nepažvelgė į mano pusę.